

Totaalkunstwerk van Berlage weer in originele staat

RESTAURATIE

Jachthuis

Het Jachthuis Sint Hubertus in het Nationale Park de Hoge Veluwe wordt gezien als een van de belangrijkste monumenten van Nederland. In september 2012 sloot het Jachthuis haar deuren voor een grootschalige restauratie. Het terugbrengen van het oorspronkelijke kleurenplan in het schilderwerk van dit 'Gesamtkunstwerk' uit 1920 van architect H.P. Berlage is een van de belangrijke onderdelen van deze bijna chirurgische operatie.

Als we een bezoek brengen aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe staat het Jachthuis Sint Hubertus nog volop in de steigers. De eerste fase van een omvangrijke en complexe restauratie, in opdracht van de Rijksgebouwendienst, is dan nagenoeg voltooid. De brandgevaarlijke situatie, door afgekeurde elektrische installaties, was de directe aanleiding

voor deze grote ingreep. De voorbereidingen startten al in 2007, toen werd vastgesteld dat de vele onderhoudswerkzaamheden die nodig waren, moesten worden gebundeld omdat alleen een integrale aanpak de implementatie van moderne installaties zonder zichtbare schades mogelijk maakt. Want architect H.P. Berlage heeft de vele installaties al

bij de bouw ingenieus weggewerkt achter en in binnenwanden van schoon mestelwerk. De totale kosten van deze operatie schommelen rond de 12 miljoen euro.

LEVENSDRIFT

Restauratiearchitect Maarten Fritz, die ook de directie over de restauratie voert, vindt het een geweldige eer dat hij aan het gebouw mag werken. Bij het ontwerp van de restauratie heeft hij zich ook nadrukkelijk gericht op de persoon van Helene Kröller-Müller, die als opdrachtgever nauw betrokken was bij de realisatie van het jachthuis dat is ontworpen door Berlage (zie kader). "Wat was de bedoeling van het gebouw? Haar levensdrift was iets bijzonders achter te laten en dat is goed gelukt." Geld speelde bij de bouw geen rol, zoveel wordt wel duidelijk tijdens de restauratie. Over elk detail, de gebruikte materialen en de textuur is

▼ Retoucheren van beschadigingen aan plafond in de eetkamer.

▲ Ook buiten werden kleurproeven opgezet.

Sint Hubertus

nagedacht. Zoals de verschillende kleuren stenen in het oorspronkelijke metselwerk. Slecht metsel- en voegwerk is nu gerestaureerd (er werden zes verschillende stenen opnieuw gebakken) en het imposante lood- en leiwerk hersteld (maatvoering en detaillering op basis van oude foto's van vlak na de oplevering).

SCHILDERWERK

Maar onze speciale aandacht gaat natuurlijk uit naar het schilderwerk. Sinds maart van dit jaar wordt het historisch kleurenpalet, ooit aangebracht door kunstschilder Bart van der Leck, weer in ere hersteld onder regie van Wolters & Ovink Restauratie-Decoratie (Deventer) in

▲ Henk Scholten van Wolters & Ovink brengt rode lijnolieverf aan in de theekamer.

samenwerking met Leo Scholten Schilderen restauratiewerken (Huissen). Een bijzonder onderdeel is het aanbrengen van brandwerende verf op de, middels klinknagels samengestelde, draagbalken van het stenen plafond op de begane grond. Het aanbrengen van de dikke, lobbige verf in een laag van 300 mu (goed voor

20 minuten brandvertraging) zonder afbreuk te doen aan de historische detailleringen, was geen geringe klus. Dit diende als ondergrond voor de afwerking met lijnolieverf, precies zoals Van der Leck die ooit in kleur en structuur uiterst nauwkeurig, in nauw overleg met Helene Kröller-Müller, opzette. >>>

▲ Leo Scholten wijst op de brandvertragende coating die eerst op de stalen draagbalken is aangebracht. Hier moet het binnenwerk nog rood worden geschilderd en de belijning antracietzwart.

TEGELVLOEREN

Een spectaculair onderdeel was de restauratie van de graniver tegelvloeren op de begane grond. De dwangmatige architectuur van Berlage komt hier treffend tot uiting als blijkt dat, daar waar een vloerkleed lag, de vloer niet is betegeld; zelfs de plaats en grootte van de tapijten is door Berlage geregisseerd. De kleine tegeltjes van geperst glas uit Leerdam lagen over wel 70 procent van het oppervlak los. Alle losse tegels zijn genummerd, en de individuele positie (ook scheefstand) is op tekening vastgelegd, zodat na het verbeteren van de ondervloer elk tegeltje exact op dezelfde, soms slordige, manier kon worden teruggezet. "Chirurgisch precisiewerk", aldus Eddy de Veer, projectleider van Aannemingsbedrijf Nico de Bont, dat via de economisch meest voordelige inschrijving het renovatieproject als hoofdaannemer kreeg toebedeeld. Om de strakke tijdsplanning te halen, waren dagelijks in totaal een kleine 70 vaklieden op de bouwplaats aanwezig.

»» RESTAURATIE

Jachthuis Sint Hubertus

▲ Beschadigingen aan de geglazuurde stenen in wanden en plafonds werden met acrylverf geretoucheerd.

Uitgebreid kleurhistorisch onderzoek door Willem Haakma Wagenaar in onder andere de theekamer, bibliotheek en eetkamer toonde aan dat de kleurige afwerkingen in de loop van de decennia meerdere malen zijn herhaald, maar dat daarbij afwijkingen zijn ontstaan in zowel kleur, glans als vormtaal. In de jaren zestig is het patroon herhaald met alkydverf en bij strijklucht is bijvoorbeeld te zien hoe bij eerdere werkzaamheden met een rollertje is gewerkt. De lichte strepe-

righeid, die kenmerkend is bij het gebruik van olieverf, is toen verloren gegaan. Voor de juiste afwerking zijn een aantal proeven opgezet met lijnolieverven van Rolsma. "Het was echt zoeken naar de juiste samenstelling om dezelfde uitstraling te krijgen", aldus Leo Scholten, die zich liet adviseren door Rob Crèvecoeur. "De lijnolieverf die we eerst toepasten, was te vol en te bol. Prima voor buiten, maar niet geschikt voor dit historische binnenwerk."

ZINKWIT

"Kijk", wijst Scholten op de zinkwitte blokjes in het design op de stalen liggers van het plafond. "De blokvormen waren in de loop der tijd allemaal kleiner gemaakt dan het origineel. Wij hebben de zinkwitte vierkanten eerst in het oorspronkelijke formaat opgezet en daar vervolgens de juiste kleur tegenaan gezet; rood in het geval van de theekamer waar we nu zijn. Het resultaat is een strak ingekleurde plaat, in plaats van een

► Proefstukken voor het herstellen van de gepolitoerd houten deuren.

▲ Kaal halen van een ijzeren poort. Schildersbedrijf Wolters voerde tevens al het reguliere buitenschilderwerk en het glaszetten aan het jachtslot uit.

▲ Een zoektocht naar de juiste samenstelling van de lijnolieverf leverde uiteindelijk de gewenste strepen in het eindresultaat op.

▲ Eerst zijn alle oude alkydverflagen verwijderd.

witte sticker op een rode ondergrond. Precies zoals Van der Leck het bedoelde en uitvoerde en niet slechts een impressie van zijn wijze van werken.”

De in kleur en samenstelling afwijkende verflagen zijn eerst allemaal zorgvuldig verwijderd, onder andere door middel van schuren, legt Henk Scholten van Wolters & Ovink uit. Dit om de plastische details van het geklonken staal tot expressie te brengen, maar ook omdat anders in het historisch kleurenpalet een aantal afwijkende lagen zouden voorkomen die zich in hun dikte altijd door de eindlaag heen zouden presenteren. Zo bleken de flenzen in de theekamer in een ver verleden ook eens volledig groen te zijn geschilderd met een alkydverf.

GEGLAZURDE STENEN

De uit geglazuurde bakstenen opgetrokken wanden en plafonds zijn door de schilders schoongemaakt en de talrijke beschadigingen aan het glazuurwerk geretoucheerd met verf. Hiervoor is alleen acrylverf gebruikt, omdat die op termijn niet verkleurt. Henk Scholten: “De kleur moet per steen worden aangepast, want er is geen steen hetzelfde. Na twee keer reinigen, ontdekten we ook dat in het verleden beschadigingen zijn gerepareerd over de vervuilde verflagen heen met een alkyd. Die retouches uit de jaren zestig steken na het schoonmaken als ‘eilandjes’ af op de stenen. Ook die moesten we allemaal weer aanpassen.” “Dit is misschien wel het meest originele gebouw van Nederland”, besluit Leo Scholten. “Het is echt weer helemaal in de oorspronkelijke staat van de oplevering gebracht. Zelfs de glaslatten met

koperen schroefjes zijn verwijderd en het glas is weer vastgezet met stopverf. De eisen liggen hier heel hoog. Een uitdaging voor een restauratieschilder. Vooraf is er altijd de spanning, gaat het lukken? Het binnenschilderwerk lijkt bijvoorbeeld heel simpel, maar om tot dit eindresultaat te komen, is vrij gecompliceerd.” Henk Scholten vult aan: “Veel ambachtelijk werk en heel veel proeven zetten; het draait om verf, kleur en textuur. En continu overleg met de Rijksgebouwendienst. Maar het wordt prachtig.” Mei 2014 moet het werk klaar zijn.

▲ De kleurstelling en vormtaal van het plafond in de eetkamer.

BUITENVERBLIJF

Het Jachthuis Sint Hubertus werd gebouwd in opdracht van Anton en Helene Kröller-Müller. Het echtpaar wilde een buitenverblijf op haar terrein op de Hoge Veluwe waar niet alleen de jacht werd beoefend, maar ook de omvangrijke kunstcollectie in het inmiddels vermaarde Kröller-Müller museum werd ondergebracht. In de crisisjaren heeft het echtpaar zelfs enige tijd in het jachthuis gewoond. Berlage liet zich voor het ontwerp van het jachthuis inspireren door de legende van Sint Hubertus, de beschermheilige van de jacht. Vanuit de lucht gezien heeft het jachthuis de vorm van een hertengewei, al wordt de bewuste keuze achter deze metafoor door sommige deskundigen betwist. Berlage ontwierp niet alleen het gebouw, maar ook het interieur, tot aan het meubilair en zelfs bestek en servies toe. Ook het bijbehorende park en de vijverpartijen zijn van de hand van Berlage. Vandaar dat het jachthuis geldt als een ‘Gesamtkunstwerk’ (is totaal kunstwerk). Op 2 juli opende het Jachthuis voor twee maanden weer even haar deuren voor het publiek voor een bijzondere bezichtiging. Voor het eerst is het totaal kunstwerk te zien zonder inrichting. In september sluit het jachthuis opnieuw haar deuren tot 1 oktober 2013 voor het terugplaatsen van de inrichting. De restauratiewerkzaamheden, onder andere partieel reconstructieschilderwerk, duren nog voort tot en met april 2014

Het echtpaar Anton en Helene Kröller-Müller (foto's Nationaal Park De Hoge Veluwe).

Het Jachthuis Sint Hubertus voor aanvang van de grootschalige renovatie.